

виправданого втручання у права і свободи людини, їхньої дискримінації, неналежного захисту законодавцем. Це також сприяє балансуванню різноспрямованих інтересів у правовому регулюванні, що не дає змоги закріплювати пріоритет єдиного законного інтересу та пов'язано з дотриманням інших правових принципів, зокрема законності, правової визначеності.

Водночас принцип пропорційності є важливим критерієм сталості та розвитку законодавства, бо, зокрема, засвідчує необхідність зміни мети правового регулювання відповідно до потреб суспільства, держави, кожної людини, цінностей, пріоритетів, пошуку ефективніших засобів правового регулювання.

На жаль, у вітчизняній законотворчості вимоги принципу пропорційності не завжди відтворюються системно, у зв'язку з чим бажано закріпити принцип пропорційності в Конституції України як основи такої законотворчості. ▢

24

Джерела

1. Creifelds Rechtsworterbuch. — 19. Auflage, — Munchen: Verlag C. H. Beck, 2007. — S. 1248.
2. Селівон М. Ф. Критерії обмеження прав людини у практиці конституційного правосуддя // Вісник Конституційного Суду України. — 2005. — № 3. — С. 35–52.
3. Экштайн К. Основные права и свободы. По российской Конституции и Европейской конвенции: Учебн. пособ. для вузов. — М.: NOTA BENE, 2004. — 496 с.
4. Конституційна держава та права людини й основоположні свободи: Україна та європейський досвід: Монографія / О. М. Ващук, І. О. Мазурок, В. В. Навроцький, М. В. Савчин, П. А. Трачук. — Ужгород: Мистецька лінія, 2008. — 347 с.
5. Дедов Д. И. Юридический метод: Научное эссе. — М.: Волтерс Клувер, 2008. — 160 с.

6. Постановление Конституционного Суда Российской Федерации по делу о проверке конституционности Федерального закона «Об обязательном страховании гражданской ответственности владельцев транспортных средств» в связи с запросами Государственного Собрания — Эл Курултай Республики Алтай, Волгоградской областной Думы, группы депутатов Государственной Думы и жалобой гражданина С. Н. Шевцова от 31 мая 2005 года № 6-П. — [Электронный ресурс]. — <http://www.ksrf.ru>

7. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Аманн проти Швейцарії» від 16 лютого 2000 року // Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі. — 2000. — № 4; Постановление Конституционного Суда Российской Федерации по делу о проверке конституционности положений пункта 10 части 1 статьи 17 Федерального закона «О государственной гражданской службе Российской Федерации» и статьи 201 Закона Российской Федерации «О милиции» в связи с жалобами граждан Л. Н. Кондратьевой и А. Н. Мумолина от 30 июня 2011 года № 14-П. — [Электронный ресурс]. — <http://www.ksrf.ru>

8. Оніщенко Н. Принцип законності: природа та сутність в умовах демократичних змін // Віче. — 2012. — № 12. — С. 2–4.

9. Определение Конституционного Суда Российской Федерации «Об отказе в принятии к рассмотрению жалобы гражданина Тарасова Юрия Павловича на нарушение его конституционных прав пунктом 1 статьи 119 Налогового кодекса Российской Федерации» от 16 декабря 2008 года № 1069-О-О. — [Электронный ресурс]. — <http://ksportal.garant.ru>; Постановление Конституционного Суда Российской Федерации по делу о проверке конституционности положения части второй статьи 135 Уголовно-процессуального кодекса Российской Федерации в связи с жалобой гражданина В. С. Шашарина от 19 июля 2011 года № 18-П. — [Электронный ресурс]. — <http://www.ksrf.ru>

Соціальний натуралізм — актуальна ідеологія для нової України (запрошення до ідеологічної дискусії)

Олександр КОСТЕНКО,
доктор юридичних наук,
професор

Соціальна сваволя та соціальні ілюзії — це симптоми, які характеризують нині стан суспільного життя в Україні. Вони є проявом ураженості громадян та інших учасників соціального процесу «комплексом» сваволі й ілюзій. Саме він — джерело всіх політичних, економічних, правових, моральних та інших соціальних негараздів у сучасній Україні. Звільнитися від цього «комплексу» може допомогти поширення в суспільстві ідеології соціального натуралізму. І ось чому.

Суспільне життя людей неможливе без їхніх уявлень про соціальні цінності, що є орієнтирами для людської поведінки. Відображенням цих цінностей є ідеологія. Соціальна практика людей — це прояв певних мотивів і цілей, що формуються в їхніх головах під впливом ідеології, яка відображає їхні соціальні цінності. Тому, зокрема, можна стверджувати, що реформатор без ідеології — як «вершник без голови». Однак треба мати на увазі, що ідеології бувають прогресивними й регресивними. Тоталітарні ідеології, наприклад, є регресивними, але попри це аж ніяк не означає, що слід позбавлятися ідеології взагалі. Це було б драматичною помилкою! Правило тут має бути таке: **відкидати треба не ідеологію взагалі, а лише регресивну ідеологію заради прогресивної**. Реформатор, який дотримуватиметься цього правила, найбільше може зробити для України.

Соціальний натуралізм — ідеологія, що виводиться з **ідеї природної цілісності світу, згідно з котрою все, що існує на світі, має існувати за законами Матері-Природи**, якою керувалися, зокрема, ідеологи Просвітництва XVII—XVIII століть (в Україні досвід використання цієї ідеї для просвітництва започаткований, зокрема, С. Оріховським і Г. Сковородою). Виходячи з названої ідеї, воля і свідомість людей — це лише розвинуті в людини засоби, призначені для пристосування її до законів Матері-Природи, а не те, що робить людство незалежним від цих законів. Лише з допомогою волі й свідомості люди можуть жити в злагоді із законами Матері-Природи. У цьому полягає свобода волі людей та істинність їхньої свідомості.

Якщо воля й свідомість не виконують свого призначення, то вони перетворюються на сваволю та ілюзії, які ставляться на місце законів Матері-Природи, тобто стають протиприродними. Вони і є джерелом усякої протиприродності в житті людей, яка й називається злом, зокрема соціальним. Це проявляється у вигляді різноманітних симптомів соціального регресу. Тому для протидії всякому злу треба домагатися, щоб «комплекс» сваволі та ілюзій не утворювався в людей та не підміняв собою волю й свідомість, що перебувають у нормальному стані, тобто в стані підкорення законам Матері-Природи. У цьому — основа соціального прогресу.

Соціальний натуралізм — це ідеологія, згідно з якою соціальні явища мають розглядатися як такі, що породжуються Матір'ю-Природою й існують так само за її законами, як і фізичні та біологічні. Але «суспільство» відрізняється від фізичної та біологічної «природи» не тим, що воно не є «природою», а тим, що це вища форма «природи».

Соціальний натуралізм є ідеологією, яка може зупинити соціальний регрес, усуваючи його коріння — «комплекс» сваволі та ілюзій, що вражає нині людей. Ставши ідеологією Новітнього Просвітництва, він може сприяти радикальному «лікуванню» соціальної патології, яка проявляється в ураженні всіх сфер суспільного життя соціальною сваволею й соціальними ілюзіями.

З допомогою ідеології соціального натуралізму можна протидіяти нинішнім проявам сваволі та ілюзій в усіх сферах соціального життя в Україні, зокрема в політиці, економіці, праві, моралі тощо. Значення соціального натуралізму в тому, що він дає критерій для розрізнення прогресу і регресу, а також озброює людей інструментарієм для забезпечення соціального прогресу. Згідно з ним, якщо соціальне явище є природним, тобто відповідає законам соціальної природи, то воно є прогресивним. Отже, люди мають пізнавати закони соціальної природи й приводити у відповідність з ними свою соціальну практику, якщо хочуть жити в умовах прогресу, а не регресу. Тому соціальний натуралізм має стати

ідеологією для виведення українського суспільства на шлях прогресу.

Протилежністю соціального натуралізму є **соціальний позитивізм — ідеологія, що не визнає існування законів соціальної природи, з якими мають узгоджуватися воля й свідомість людей у їхній соціальній практиці**. А без такого узгодження воля людей перетворюється на сваволю, а свідомість — на ілюзії. Отже, соціальний позитивізм є ідеологічним підґрунтям соціальної сваволі та соціальних ілюзій, що породжують усі політичні, економічні, правові, моральні негаразди в Україні.

У політичній культурі українців нині ще не повною мірою сформувалися політичні уявлення, які забезпечували б політичний прогрес України, зокрема уявлення про так звані праву і ліву ідеології, про різницю між ними. За цієї умови політичне життя приречене проявлятися у вигляді політичного волюнтаризму й політичного обскурантизму. Для того, щоб ці уявлення правильно сформувалися в суспільстві, слід звернутися до соціального натуралізму. Згідно з ним «права» ідеологія полягає у визнанні природними для соціального життя людей таких інституцій, як приватна власність, конкуренція, підприємництво, соціальний порядок, заснований на природних законах суспільного життя.

Образно кажучи, якщо користуватися метафорами «вудки» і «рибки», то «права» ідеологія — це ідеологія «вудки», тобто вона полягає в тому, що спрямовує політичну діяльність «правих» партій на забезпечення громадянам можливості користуватися «вудкою», щоб з її допомогою вони себе власноруч забезпечували «рибкою». І цією «вудкою», яка робить людину вільною від будь-якої сваволі, є приватна власність, конкуренція, підприємництво, соціальний порядок, що ґрунтується на природних законах суспільного життя. Вони даються людям самою Матір'ю-Природою. «Ліва» ідеологія відкидає ці природні засоби забезпечення благополуччя людей. Це — ідеологія «рибки», згідно з якою політична діяльність «лівих» партій спрямовується на те, щоб, не маючи «вудки», громадяни отримували «рибку» з рук держави, яка начебто має своїм призначенням «годувати свій народ», як хазяїн годує свого раба, що внаслідок цього стає залежним від хазяйської сваволі. Відповідно до соціального натуралізму така ідеологія є протиприродною. За цим критерієм істинним у соціальній практиці має визнаватися все, що є **природним, тобто узгоджується із законами соціальної природи**, а неістинним — усе, що є протиприродним. За цим критерієм можна оцінювати будь-які соціальні явища: політичні, економічні, правові, моральні тощо.

Політичний прогрес в Україні мають забезпечити нові політичні партії, які за допомогою нової ідеології — соціального натуралізму утвердяться в політиці на основі «правої» (природної) ідеології на противагу «лівій» (протиприродній) ідеології і конкуруватимуть між собою за краще втілення її в життя суспільства, впорядковуючи це життя відповідно до законів соціальної природи.

Соціальний натуралізм може стати засобом подолання протиприродності не лише в політиці, а й в інших сферах суспільного життя, зокрема, в економіці, праві, моралі тощо. В результаті поширення в Україні шляхом просвітництва ідеології соціального натуралізму сформується соціальна культура громадян, яка лише одна і може стати основою нової України. Бо є така законність: **«яка соціальна культура громадян — таке й їхнє життя»**. Згідно з цією законністю можна дійти висновку, що **найкращою гарантією соціального благополуччя людей (зокрема, прав і свобод людини, її безпеки та добробуту) є не держава чи Конституція, а соціальна культура громадян, що ґрунтується на**

ідеології соціального натуралізму. Усе інше, в тому числі держава й Конституція, — то лише інструменти для реалізації цієї гарантії. Нова соціальна доктрина України має спиратися на цю ідею.

Та Велика Соціальна Драма розгорнулася сьогодні на теренах України певною мірою через відсутність прогресивної ідеології для забезпечення соціального прогресу в країні. Власне псевдоідеологія, що наразі експлуатується в Україні, вигідна лише для політичних зловживань. Зокрема, спотворено ліберальну ідею в антисуспільних інтересах. Лібералізм перетворюється на псевдолібералізм, який стає ідейним підґрунтям зловживань свободою, тобто для вседозволеності. Для протидії псевдолібералізму в Україні слід звернутися до соціального натуралізму, у світлі якого свобода для народу — це свобода жити у злагоді із законами соціальної природи, тобто з природними законами політики, економіки, права, моралі тощо, а не керуючись у суспільній практиці соціальною сваволею і соціальними ілюзіями, як це є наразі в Україні. Справжня (а не ілюзорна!) свобода неможлива без поєднання з соціальною культурою людей. **Свобода без культури — це сваволя, тобто псевдосвобода!**

Без розвитку соціальної культури громадян України, що ґрунтується на ідеології соціального натуралізму, неможливою є інтеграція України в сучасну Європу, політика, економіка, право, мораль якої ґрунтуються на соціальних цінностях, сформульованих в ідеології Просвітництва XVII—XVIII століть, зокрема на ідеї природного права, покладеній в основу доктрини прав людини. Очевидно також, що свобода в європейській соціальній доктрині і соціальній практиці не отожднюється з уседозволеністю, бо поєднується з соціальною культурою громадян, яка протистоїть соціальній сваволі та соціальним ілюзіям.

Це лише деякі аспекти ролі, яку має відігравати ідеологія соціального натуралізму в забезпеченні соціального прогресу українського суспільства. Критерій «природності — протиприродності» соціальних явищ, що впливає з ідеології соціального натуралізму, має стати методологічним інструментом для нової соціальної доктрини й соціальної практики. Для озброєння людей цим інструментом потрібно розвивати в Україні Новітнє Просвітництво, яке розвивало б у сучасному контексті ідею «природних законів суспільного життя людей», запропоновану ідеологами епохи Просвітництва XVII—XVIII століть.

Громадянське суспільство в умовах трансформації системи цінностей: між демократизацією та дегуманізацією (на прикладі зоозахисних реалій України та Євросоюзу)

Тетяна МЕТЕЛЬОВА,
кандидат філософських наук, доцент,
старший науковий співробітник
Державної установи «Інститут
всесвітньої історії НАН України»

Нинішня проблемність в Україні (як, утім, практично в усіх посттоталітарних країнах) взаємин структур громадянського суспільства з державними, що подеколи набуває контрпродуктивного характеру й переростає в протистояння, ще потребує аналізу й осмислення. Річ, видається, не в тому або не лише в тому, що за роки, минули з моменту появи нових незалежних країн на політичній мапі Європи, структури

громадянського суспільства в них так і не розвинулися до якогось «цивілізованого» або «демократичного» рівня — зрештою, рівень розвитку є критерієм не лише умовним, а й, значною мірою, гіпотетичним, як не сказати — міфологічним. Проблема радше полягає в різній ціннісній орієнтації суб'єктів взаємодії і відповідних відмінностях стратегій розв'язання тієї чи іншої проблеми.